

Motion till riksdagen 2025/26:2790

av Jessica Wetterling m.fl. (V)

Konstitutionella frågor

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	3
1.1 Ett modernt och demokratiskt statsskick	4
1.1.1 Bristande möjligheter att granska Hovstaten	5
1.1.2 Avskaffande av monarkens åtalsimmunitet	6
1.1.3 Översyn av systemet med adjutanter	7
1.2 Riksdagsledamöternas arvoden och ersättningar	7
1.3 Grundlagsskydd för gemensam egendom.....	8
1.4 Grundlagsskydd för public service	10
1.5 Grundlagsskydd för den akademiska friheten	11
1.6 Stärkt skydd för aborträtten	12
1.7 Rösträttsåldern	12
1.8 Ett tredje juridiskt kön	13
1.9 Transparens och antikorruption	14
1.9.1 Insynsutredningen	15
1.9.2 Lobbyregister	15
1.9.3 Statsråds och statssekreterares aktieaffärer	16
1.9.4 Se över karensystemet för statsråd m.fl.....	17
1.10 Skydd för den personliga integriteten.....	18
1.10.1 Drönarbevakning av allmänna sammankomster	18
1.10.2 Integritetsperspektiv på den digitala marknadsföringen	19
1.10.3 Att använda barn i marknadsföring.....	19
1.10.4 Åtgärder för att motverka personuppgiftsläckor	20
1.11 Mediestödet.....	20

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om det svenska statsskicket i syfte att införa republik och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att ta fram ett system för att granska och öka insynen i Kungliga hov- och slottsstatens ekonomi och verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över monarkens totala åtalsimmunitet i syfte att den ska upphävas och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en översyn av systemet med adjutanter vid hovet som omfattar såväl finansiering som funktion och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagsstyrelsen bör återkomma med förslag om att binda nivån på riksdagsledamöternas grundarvode till 100 procent av ett prisbasbelopp per månad och tillkännager detta för riksdagsstyrelsen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagsstyrelsen bör se över hur de extra ersättningar som finns för uppdrag direkt knutna till riksdagsarbetet kan avskaffas och tillkännager detta för riksdagsstyrelsen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över frågan om hur ett effektivt grundlagsskydd för gemensam egendom ska utformas på statlig, regional och kommunal nivå och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att beslut om utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med tre femtedelars majoritet alternativt med två likalydande beslut med mellanliggande val på statlig, regional och kommunal nivå och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att utforma ett effektivt grundlagsskydd för public service och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att de beslut som riksdagen har att fatta om public service ska fattas med kvalificerad majoritet och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge en utomstående aktör i uppdrag att göra en genomlysning av samtliga statsråds och statssekreterares aktieinnehav i syfte att strama upp tillsynen och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att skärpa reglerna kring statsråds och statssekreterares aktieinnehav och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning av karenssystemet för statsråd m.fl. i syfte att strama upp tillsynen och skärpa regelverket och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med lagförslag som innebär att krav på tillstånd ska återinföras vid polisens användning av drönare vid allmänna sammankomster och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över omfattningen av den digitala marknadsföringen ur integritetsperspektiv i syfte att ta fram åtgärder för att bättre kontrollera den och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över en begränsning av möjligheten att använda barn i reklam med hänvisning till barnets integritet och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge i uppdrag till Integritetskyddsmyndigheten att förstärka det förebyggande arbetet mot personuppgiftsincidenter och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till ändring i 2 § lagen om mediestöd i syfte att mediemångfalden ska värnas lika högt som tillgången till lokal och regional nyhetsförmedling av hög kvalitet i hela landet och tillkännager detta för regeringen.

1 Inledning

Demokratien är under attack i världen. Hotet handlar i dag främst om att regeringar urholkar de demokratiska rättigheterna som fria och rättvisa val, tryck- och yttrandefrihet, mediefrihet, likhet inför lagen och hbtqi-personers mänskliga rättigheter. Demokratins tillbakagång måste förstås bredare än att det enbart handlar om rena diktaturer. Auktoritära stater kan i själva verket behålla en demokratisk yta med val och flerpartisystem men samtidigt krympa demokratins utrymme genom inskränkningar i mänskliga fri- och rättigheter, ofta med hänvisning till att åtgärderna krävs för att bekämpa terrorism och andra hot mot den nationella säkerheten. Tillsammans med ökade klyftor skapar detta en grogrund för populism som auktoritära krafter utnyttjar för att öka polariseringen mellan olika grupper i samhället, vilket i sin tur hotar demokratin.

Vänsterpartiet ser en liknande utveckling i Sverige. Även här har klassklyftorna mellan olika grupper av människor ökat till följd av en förd nyliberal politik, vilket är allvarligt och i sig hotar demokratin. Den fria journalistiken och mediefriheten utmanas samtidigt som det nya mediestödet har lett till en minskad mediemångfald. Spridning av desinformation och "fake news" bidrar till populism och politikerförakt. Den akademiska friheten vid högskolor och universitet hotas, främst från politiskt håll.¹ Samtidigt befinner sig polisen, Kriminalvården och domstolarna i kris till följd av både föregående och nuvarande regerings repressiva förslag som påstås syfta till att tränga tillbaka kriminaliteten i samhället. Högerregeringens svar på nyrekryteringen av barn och unga

¹ Universitetskanslersämbetet. Akademisk frihet i Sverige – regeringsuppdrag om lärosätenas arbete med att främja och värna akademisk frihet. 2024.

in i kriminalitet är dock nedskärningar på skola och socialtjänst i kombination med ännu fler repressiva förslag om högre straff, mer hemliga tvångsmedel och barnfängelse. Detta ökar inte på något sätt tryggheten i samhället.

Vi ser med stor oro på den utveckling som skett sedan början av 2000-talet och som i dag lett till att vi börjar närma oss ett övervakningssamhälle. Frågor om personlig integritet och mänskliga rättigheter får gång på gång stå tillbaka. Varje inskränkning som godtas tenderar att bereda väg för ännu fler och mer ingripande åtgärder. Argument i stil med att den som har rent samvete inte har något att frukta riskerar att bli urvattnade floskler ju fler inskränkningar av den personliga integriteten som accepteras. Konsekvenserna för samhällsklimatet och demokratin på lång sikt är svåra att överblicka. Sverige befinner sig i en svår situation som i sig innebär ett hot mot vår demokrati om vi inte vänder utvecklingen tillsammans. I den här motionen presenterar vi några av våra förslag som syftar till att stärka demokratin och grundlagarna.

1.1 Ett modernt och demokratiskt statsskick

All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Det stadgas i 1 kap. 1 § regeringsformen som är en av Sveriges grundlagar och är den politiska demokratis grundläggande princip. Vi anser därför att det är otidsenligt att den formella statschefen, kung eller drottning, ärver sitt ämbete och inte utses under demokratiska former. Numera har kungen ett antal politiska uppgifter utöver den formella uppgiften som statschef. Han är ordförande vid särskilda informationskonsejer med regeringen och vid den särskilda konsej i vilken regeringsskifte äger rum (6 kap. 6 § RF). Han är även ordförande i Utrikesnämnden, där rikets förhållande till främmande makt avhandlas.

Vänsterpartiet anser att det främsta ämbetet och förtroendeuppdraget i en demokrati, statschefens, ska tillsättas enligt demokratiska principer. Det är en självklarhet i alla andra offentliga sammanhang. All makt ska på riktigt utgå från folket och folkets val. Det är därför angeläget att ta fram en ny modern och demokratisk modell för det svenska statsskicket.

Vänsterpartiet har återkommande föreslagit att anslaget till Hovstaten ska minskas med ca 10–15 procent årligen. Vi anser att även hovet bör spara när hela samhället befinner sig i en lågkonjunktur. Vänsterpartiet föreslår en minskning av anslaget med 15 procent jämfört med regeringens förslag 2026. Läs mer om vårt budgetförslag för Hovstaten i motionen för utgiftsområde 1 (mot. 2025/26:3158).

Under våren 2018 tog sex riksdagspartier ett s.k. utskottsinitiativ i riksdagens konstitutionsutskott. Riksdagen riktade senare ett tillkännagivande till regeringen om att tillsätta en parlamentarisk kommitté efter valet 2018 (bet. 2017/18:KU28). Kommittén fick bl.a. i uppdrag att i samråd med hovet utarbeta principer för det s.k. apanaget och överväga hur utformningen av riksdagens anslag till hovet kan bidra till att kungahusets officiella åtaganden främst utförs av ett begränsat antal av dess medlemmar (dir. 2019:76). Varken Förtjänstutredningen (SOU 2021:74) eller den därpå följande propositionen (prop. 2021/22:232) innehöll dock några förslag om tillräckligt ökad transparens eller insyn i Hovstatens ekonomi och verksamhet.

Vänsterpartiet har tidigare föreslagit att den parlamentariska kommittén skulle få tilläggsdirektiv dels att utreda det svenska statsskicket i syfte att införa republik, dels att utreda ett system för att granska och öka insynen i Hov- och slottsstatens ekonomi och

verksamhet (mot. 2020/21:94). Vi kan bara beklaga att riksdagsmajoriteten röstade nej till dessa förslag.

Regeringen bör tillsätta en utredning om det svenska statsskicket i syfte att införa republik. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.1.1 Bristande möjligheter att granska Hovstaten

För 2025 fick Kungliga hov- och slottsstaten 190 miljoner kronor via statsbudgeten. Summan av det årliga anslaget fördelas mellan Slottsstaten och Hovstaten med ungefär hälften. Slottsstaten ansvarar för vård och förvaltning av de kungliga slotten. Slotten ägs dock av staten som via Statens fastighetsverk står för och bekostar renoveringar och liknande. Hovstaten finansierar kungafamiliens verksamhet och kostnader.

I dagens svenska monarki kan statschefen, för närvarande kung Carl XVI Gustaf, inte granskas på något formellt sätt. Detta är en allvarlig brist som behöver åtgärdas, oavsett om Sverige ska övergå till republik eller inte. All annan offentlig verksamhet kan granskas av någon form av fristående revision. Enligt regeringsformen granskar riksdagen rikets styrelse och förvaltning, men inte kungahuset. Övrig offentlig verksamhet granskas både utifrån hur väl uppgifterna sköts och ur ett ekonomiskt perspektiv. Statschefen har specificerade uppgifter som självklart borde kunna granskas på samma sätt som all annan verksamhet som finansieras med offentliga medel. Verksamhetens effektivitet och hur den ekonomiska ersättningen används bör vara föremål för offentlig granskning. Ibland framförs synpunkter på att monarken måste få ha sin privata ekonomi i fred och att det därför inte går att granska kungahuset på samma sätt som annan verksamhet. Ett sätt att lösa det skulle kunna vara att monarken får ett arvode för sitt uppdrag. Detta arvode kan då finansiera privata utgifter. I de fall andra medlemmar i kungafamiljen vikarierar för monarken får de då ett arvode.

Omkostnader för representation, statsbesök och andra uppgifter som ingår i uppdraget bör finansieras genom anslag till Kungliga Hovstaterna. De utgifterna är då tydligt avskilda från monarkens privata ekonomi och borde utan svårigheter kunna granskas. Andra personer med statliga uppdrag granskas på detta sätt. Statsministern får t.ex. ett månadsarvode för sitt uppdrag som statsminister. Utlägg för resor, representation m.m. som ingår i uppdraget ersätts ur budgeten för regeringen och är offentliga.

Hovet ska, enligt en överenskommelse som träffades med regeringen 1996, årligen lämna en berättelse över den samlade verksamheten med tyngdpunkt på hur tilldelade medel har använts när det gäller Slottsstaten. Regeringen och Riksmarskalksämberet enades 2005 om att komplettera överenskommelsen från 1996. Riksdagen tillkännagav i december 2011 att regeringen skulle genomföra en översyn för en ökad insyn i Hovstaten men samtidigt respektera statschefens privata sfär och inte göra någon ändring i den nuvarande konstitutionella ordningen. År 2013 enades regeringen och Riksmarskalksämberet om att komplettera överenskommelserna från 1996 och 2005 och som en följd av detta i viss mån ändra den senare när det gäller insyn i den verksamhet som bedrivs inom ramen för Hovstaten. Enligt överenskommelsen ska den ekonomiska redogörelsen i verksamhetsberättelsen för Hovstaten bli utförligare än tidigare, och redogörelsen ska bestå av en uppställning som liknar den redogörelse som lämnas för Slottsstaten. Besluten om ökad insyn och utförligare ekonomisk redogörelse är förvisso steg i rätt riktning men enligt vår mening inte tillräckligt för att skapa en tillräcklig insyn i den verksamhet som bedrivs inom ramen för Hovstaten. Vänsterpartiet har återkommande lyft frågan, men hittills har ingen förbättring av insynen skett. Den ovan nämnda

Förtjänstutredningen nöjer sig med att konstatera att Hovstatens årsredovisning framöver kommer att innehålla en redogörelse för hur statschefen fördelat anslaget till medlemmar av den kungliga familjen som utfört officiella uppdrag som åligger statschefen eller anknyter till statschefsämbetet. Årsredovisningen kommer även att innehålla en exemplifiering av vilka sorters utgifter som ingår i dessa belopp. Enligt Vänsterpartiet är detta lovvärt men långt ifrån tillräckligt.

Det är inte heller möjligt att med stöd av offentlighetsprincipen begära ut handlingar från Hovstaten. I en dom från 1999 i Regeringsrätten (numera Högsta förvaltningsdomstolen) tog rätten ställning till utlämnande av handlingar hos Kungliga Hovstaterna och Riksmarskalksämbetet. Bakgrunden var att en journalist hade begärt ut statschefens resefakturer avseende ett statsbesök i Sydafrika 1997. Efter att ha fått avslag från riksmarskalken med hänvisning till att Riksmarskalksämbetet inte utgjorde någon myndighet och därmed inte lydde under offentlighetsprincipen, kom ärendet att överklagas, först till kammarrätten och därefter till Regeringsrätten. Journalisten menade att statschefen är en offentlig makthavare som förbrukar skattemedel och att han i denna sin roll måste kunna granskas offentligt. Dock gick domstolen, också i högsta instans, på hovets linje och fastslog att Riksmarskalksämbetet varken var att betrakta som en myndighet eller ett med myndighet jämförbart organ, varför tryckfrihetsförordningens stadganden om aktinsyn inte ansågs vara tillämpliga. Domen har därefter åberopats som normgivande i ärenden om begäran om att få ta del av handlingar som rör hovets verksamheter (riksdagens utredningstjänst, RUT, dnr 2020:685). Denna brist på möjlighet till insyn och därpå följande granskning av Hovstaten är ett demokratiskt problem.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att ta fram ett system för att granska och öka insynen i Hov- och slottsstatens ekonomi och verksamhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.1.2 Avskaffande av monarkens åtalsimmunitet

I den gällande författningen ges monarken en rättslig immunitet som principiellt skiljer sig från den begränsade immunitet som gäller för riksdagsledamöter. Den senare gäller endast yttranden och gärningar under utövandet av uppdraget och den kan upphävas av riksdagen enligt särskilda regler (4 kap. 12 § RF). Motivet för immuniteten är att förhindra att juridiska och polisiära maktmedel missbrukas i politiska syften. Monarken är däremot personligen immun mot rättsliga åtgärder, medan en demokratiskt vald statschef kan ha en begränsad immunitet i sin funktion. Om monarken skulle köra för fort så kan hen inte straffas för det. Om hen skulle stoppas av polisen och de misstänker att hen är alkoholpåverkad kan de inte begära utandningsprov. Monarken kan faktiskt inte straffas för något brott över huvud taget.

Oavsett hur statschefen utses är det inte rimligt med total åtalsimmunitet. I stället bör monarken omfattas av en begränsad åtalsimmunitet som omfattar gärningar under utövandet av uppdraget liknande den som gäller för riksdagsledamöter.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning som ser över monarkens totala åtalsimmunitet i syfte att den ska upphävas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.1.3 Översyn av systemet med adjutanter

En adjutant vid det svenska hovet är en officer som biträder en kunglig person i tjänst, dvs. medverkar vid genomförandet av de kungligas program. Kungens stab, stabschef och adjutanter ingår inte i Riksmarskalksämberet utan tillhör Försvarsmakten men lyder direkt under kungen. De Kungliga Staberna utgörs av stabschefen, överadjutanter samt adjutanter. Stabschefen ska även bistå kungen och kronprinsessan med vakthavande adjutanter. Kungen och kronprinsessan har tolv adjutanter vardera. Adjutanterna tjänstgör ca en månad per år vid hovet. Resterande tid tjänstgör dessa personer inom försvarets verksamhetsområden. Prins Carl Philip har två adjutanter. Dessa adjutanter stödjer prinsen över året vid de tillfällen då han har officiella uppdrag.

Adjutantens främsta uppgift är att säkerställa att de av Hovmarskalksämberet planerade programpunkterna kan genomföras. Det innebär bl.a. att adjutanten ansvarar för sådant som rör tider, pengar, tal, sista information angående förestående besök, säkerhet, klädsel, kontakt med värdar, transporter samt reservplaner. En adjutant kan kort beskrivas som en knutpunkt för alla som vill tala med eller informera den kungliga personen samt utgör länken mellan hovet, ambassader, polis, arrangörer och den kungliga personen vid resor, särskilt utomlands. Adjutanterna är officerare på hög nivå, de behövs på sina ordinarie arbeten för att planera och genomföra verksamhet när det militära försvaret växer i snabb takt. Adjutanterna bör kunna ersättas med anställd civil personal.

I dag är det Försvarsmakten som står för lön/ersättningar till adjutanterna. Vi anser inte att kostnaden för adjutanterna, när de tjänstgör vid hovet, ska bäras av försvaret eller någon annan statlig myndighet.

Regeringen bör ta initiativ till en översyn av systemet med adjutanter vid hovet som omfattar såväl finansiering som funktion. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.2 Riksdagsledamöternas arvoden och ersättningar

Att bli vald till riksdagsledamot är ett av de finaste uppdragen som finns. Riksdagsledamöter ska vara representativa både för sitt parti och dess ståndpunkter och för folket. Jämfört med de flesta inom väljarkåren har riksdagsledamöterna mycket höga månadsarvoden. Det riskerar att skapa en förtroendeklyfta mellan de folkvalda ledamöterna och människorna de representerar.

Sedan 1998 har grundarvudet ökat från 30 300 kronor till 78 500 kronor per månad för 2025. Att arvodet fortsatt har höjts trots de senaste årens kriser där coronapandemins och kriget i Ukrainas påverkan på samhällsekonomin lett till hög inflation, höga el- och matpriser samt höjda räntor är extra uppseendeväckande. Särskilt eftersom vanliga hushåll och löntagare under samma tid fått stå tillbaka ekonomiskt.

Riksdagsledamöterna tillhörde redan innan dessa samhällskriser den grupp högavlönade i samhället som tjänat mest på den tidigare förda politiken eftersom jobb-skatteavdragen har gett dem tusentals kronor extra per månad. Vidare togs värnskatten bort efter årsskiftet 2019/20, vilket har inneburit en ytterligare skattelättnad för riksdagsledamöter. Den sänkta brytpunkten för statlig skatt har också årligen medfört lägre skatt för bl.a. riksdagsledamöter även om uppräkningsgränsen för uttag av statlig inkomstskatt pausades för 2024.

Det finns dock argument för att arvodet ska vara förhållandevis högt. Ett någorlunda högt arvode minskar risken för att personer avstår från att kandidera till riksdagen av ekonomiska skäl. Vidare ska lagstiftare i Sveriges högsta beslutande politiska organ vara omutbara, dvs. inte kunna påverkas ekonomiskt för att fatta beslut i en viss riktning. Det är den egna övertygelsen och partiets politik som ska avgöra den enskilda ledamotens olika ställningstaganden, inte ekonomiska överväganden.

Vänsterpartiet föreslår att nivån på arvodet fastställs till ett prisbasbelopp per månad, vilket är 58 800 kronor för 2025 (SCB 2024). Även om detta är långt utöver vad majoriteten av landets väljare tjänar så vore det en klart rimligare nivå på arvodet som samtidigt tillgodoser argumenten enligt ovan. Att knyta arvodet till prisbasbeloppet har också den fördelen att arvodet inte skulle vara föremål för ständig diskussion och nya årliga beslut. Vidare skulle administrationen förenklas och kostnaden för staten minska.

Kostnaderna på ledamotsanslaget är enligt Regeringskansliet svåra att beräkna, dels då kostnaderna varierar över valperioden, dels då det finns flera osäkra faktorer. För 2026 uppskattas kostnaden för riksdagsledamöternas arvode uppgå till ca 440 miljoner kronor. Om grundarvudet i stället sätts till ett prisbasbelopp per månad beräknas kostnaden sjunka till drygt 320 miljoner kronor per år, alltså en minskning med omkring 120 miljoner kronor. Vänsterpartiet föreslår därför en minskning av anslaget med 120 miljoner kronor jämfört med regeringens förslag för 2026 (riksdagens utredningstjänst, RUT, dnr 2023:518). Mer om vårt budgetförslag finns att läsa i vår motion för utgiftsområde 1 (mot. 2025/26:3158).

Riksdagsstyrelsen bör återkomma med förslag om att binda nivån på riksdagsledamöternas grundarvode till 100 procent av ett prisbasbelopp per månad. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser att de extra ersättningar som finns för olika uppdrag direkt knutna till riksdagsarbetet är onödiga utgifter för staten. En ledamot som är ordförande i ett utskott eller i EU-nämnden har ett tillägg på 20 procent och vice ordföranden ett tillägg på 15 procent. Det finns även fasta tillägg för ledamöter som har andra uppdrag inom riksdagen, dess myndigheter och organ som härrör från ledamotsuppdraget, exempelvis riksdagsstyrelsen. De extra ersättningarna ska kompensera för att uppdraget är särskilt arbetskrävande. Det är dock fullt möjligt för partierna att fördela arbetet inom riksdagsgruppen så att de ledamöter som har dessa uppdrag avlastas när det gäller andra delar av riksdagsuppdraget. Det är därför rimligt att ersättningar för uppdrag direkt knutna till riksdagsarbetet avskaffas.

Riksdagsstyrelsen bör se över hur de extra ersättningar som finns för uppdrag direkt knutna till riksdagsarbetet kan avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.3 Grundlagsskydd för gemensam egendom

De senaste decennierna har politiker sålt ut stora delar av vår gemensamma egendom som skolor och vårdcentraler, apotek och allmännyttans lägenheter. När andra partier vill minska det gemensamma ägandet vill Vänsterpartiet öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem, men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv.

I dag skyddar grundlagen den privata äganderätten, men det saknas ett skydd för det som vi äger tillsammans. Vänsterpartiet anser att den gemensamma äganderätten behöver förstärkas och vi vill därför införa ett grundlagsskydd för gemensam egendom. Skyddet ska gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Vi vill att en utredning ser över hur ett grundlagsskydd för gemensamt ägd egendom ska kunna uppnås. Ett sådant skydd kan exempelvis ske genom ett tillägg i regeringsformen (RF) i det avsnitt som reglerar det privata egendomsskyddet och allemansrätten. För att det inte ska gå att runda ett sådant skydd genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg bör det även finnas särskilda regler för vilken egendom som ska räknas till en och samma försäljning. Reglerna för vad som räknas som en och samma upphandling skulle kunna fungera som en modell. I motion 2023/24:68 skriver vi mer om vår politik för statliga företag.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över frågan om hur ett effektivt grundlagsskydd för gemensam egendom ska utformas på statlig, regional och kommunal nivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det är i dag enkelt för beslutsfattarna att sälja ut gemensam egendom. För statlig egendom gäller 9 kap. 9 § regeringsformen som anger: "Riksdagen beslutar om grunder för förvaltningen av och förfogandet över statens tillgångar." Riksdagen har med stöd av denna paragraf beslutat att reglera förfarandet närmare i budgetlagen. Enligt den har regeringen rätt att besluta om försäljning av aktier eller andelar i ett företag där staten har mindre än hälften av aktierna, om inte riksdagen har bestämt annat för företaget. För företag där staten har hälften eller mer av rösterna för samtliga aktier eller andelar krävs riksdagsbeslut för att sälja ut eller på annat sätt minska statens andel. Alla dessa riksdagsbeslut tas med enkel majoritet.

Försäljning av kommunal egendom sker även den med enkel majoritet. Sådan försäljning regleras i dag i kommunallagen som i princip bara innebär att utförsäljningar inte får genomföras så att det otillbörligt gynnar någon. Men kommuner och regioner (tidigare landsting) har upprepade gånger ändå brutit mot detta.

Som en del i grundlagsskyddet för gemensam egendom anser Vänsterpartiet att det bör ske en ändring av regeringsformens regler som rör majoritetsförhållandena vid riksdagens beslutsfattande. Huvudregeln enligt regeringsformen (RF) är att riksdagen fattar beslut med enkel majoritet (4 kap. 7 § RF), men i vissa fall kan riksdagen fatta beslut med kvalificerad majoritet (8 kap. 17 § RF).

Vänsterpartiet anser att riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom alltid ska fattas med kvalificerad majoritet, för att förhindra att försäljningarna ska kunna ske alltför enkelt. Vi föreslår att det för beslut om att sälja ut gemensamt ägd egendom krävs tre femtedelars majoritet, alternativt två likalydande beslut med mellanliggande val så att väljarna får möjlighet att avgöra. Något av dessa villkor måste vara uppfyllt. Detta skydd ska föras in i grundlagen och gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Genom att skyddet förs in i grundlagen kan det inte upphävas med ett enkelt majoritetsbeslut. Skyddet ska gälla gemensamt ägd egendom vars värde överskrider en viss beloppsgräns. För att undvika att man går runt skyddet genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg bör särskilda regler införas för vad som räknas som en och samma försäljning. Reglerna för vad som räknas som en och samma upphandling kan fungera som förebild.

Regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att beslut om utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med tre femtedelars majoritet alternativt med två

likalydande beslut med mellanliggande val på statlig, regional och kommunal nivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.4 Grundlagsskydd för public service

Fria, självständiga och oberoende medier utgör en viktig grundsten i bygget av en stabil demokrati. I Sverige finns en mycket lång tradition av tryck- och yttrandefrihet och via public service och dess breda uppdrag tillförsäkras befolkningen bl.a. att få ta del av opartisk samhällsinformation, nyheter, underhållning och smalare program. Att såväl journalistiken som public service står oberoende i förhållande till politiken är helt grundläggande.

Public service saknar dock ett effektivt grundlagsskydd. I stället ges ett skydd genom kombinationen av finansiering med public service-avgift och konstruktionen av den förvaltningsstiftelse som äger programföretagen och utser bolagens styrelser.

Runtom i världen har det på flera håll de senaste åren skett inskränkningar av de fria, självständiga och oberoende medierna och public service genom bl.a. ändrade medielagstiftningar, där såväl politiken som ekonomiska intressen har ett starkt inflytande över och styr public service. Även i Sverige ifrågasätts public service. Trots löften om att mediernas frihet ska värnas och att public service-mediernas oberoende ska bestå och dess långsiktiga finansiering vidmakthållas så läggs regelbundet förslag i riksdagen om motsatsen där man vill öka den politiska styrningen över public service, göra uppdraget smalare och kapa bort delar av programinnehållet. Detta visar att det är ytterst angeläget att stärka den oberoende ställning som public service ännu har. Det kan ske på olika sätt, men ett grundlagsskydd skulle både säkra oberoendet och vara hållbart över tid.

Regeringens förslag om en ny lag om public service och riktlinjer för verksamheten 2026–2033 har presenterats för riksdagen (prop. 2024/25:166).

Vi befarar att de nya begränsningarna och den otillräckliga finansieringen som föreslås kommer att innebära förlorade år för public service samtidigt som det inte leder till att den privata svenska mediemarknaden kan vinna marknadsandelar. De privata företagen gör sina vägval utifrån sina ägares intressen och kan inte avkrävas ansvar för att säkra att hela Sveriges befolkning har tillgång till nyheter, samhällsinformation, bildning och kultur. Det är vår uppgift som lagstiftare och budgetansvariga i riksdagen att säkra att vi har starka public service-företag som kan tillhandahålla det (mot. 2024/25:3435).

Regeringen bör därför tillsätta en utredning i syfte att utforma ett effektivt grundlagsskydd för public service. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Som en del i det grundlagsskydd för public service som Vänsterpartiet menar är nödvändigt anser vi att det bör ske en ändring av regeringsformens regler som rör majoritetsförhållandena vid riksdagens beslutsfattande. Huvudregeln enligt regeringsformen (RF) är att riksdagen fattar beslut med enkel majoritet (4 kap. 7 § RF), men i vissa fall kan riksdagen fatta beslut med kvalificerad majoritet (8 kap. 17 § RF). Vänsterpartiet anser att riksdagens beslut i frågor som rör public service alltid ska fattas med kvalificerad majoritet, för att förhindra att förutsättningarna för public service ska kunna ändras alltför enkelt. Det är grundläggande att public service har långsiktiga villkor för att kunna genomföra sitt uppdrag på bästa sätt.

Regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att de beslut som riksdagen har att fatta om public service ska fattas med kvalificerad majoritet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.5 Grundlagsskydd för den akademiska friheten

Av 2 kap. 18 § andra stycket regeringsformen (RF) framgår att forskningens frihet är skyddad enligt bestämmelser som meddelas i lag. Av 1 kap. 6 § högskolelagen (1992:1434) har sedan 1993 framgått att det som allmänna principer för forskningen ska gälla att forskningsproblem får väljas fritt, att forskningsmetoder får utvecklas fritt och att forskningsresultat får publiceras fritt. Sedan den 1 juli 2021 regleras även den akademiska friheten i samma bestämmelse. Av bestämmelsen framgår att det som allmän princip i högskolornas verksamhet ska gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.

För Vänsterpartiet är trygga villkor för forskare och studerande den viktigaste faktorn för att garantera den akademiska friheten. Därför vill vi att migrationslagstiftningen ändras så att de hinder som finns för forskare och studenter att kunna komma till Sverige tas bort. Vi vill även avskaffa avgifter för utomeuropeiska studenter för att ge alla samma rätt till utbildning och möjliggöra utbyten av erfarenheter mellan studenter från olika länder. Ökad trygghet innebär också att anställningstryggheten för forskare måste öka och antalet otrygga anställningar minska. Samma villkor som gäller på den ordinarie arbetsmarknaden måste även gälla forskare. En annan viktig faktor för den akademiska friheten är att den forskning som publiceras är tillgänglig för andra forskare och allmänheten. Detta är också viktigt för att bibehålla förtroendet för en offentligt finansierad forskning. Att grundlagsskydda den akademiska friheten vore ytterligare ett sätt att stärka och bibehålla den.

En rapport från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) visar att nästan alla Sveriges lärare, forskare och doktorander anser att akademisk frihet är en viktig förutsättning för deras arbete samtidigt som många av dem menar att de saknar kunskap inom området. Varannan lärare, forskare och doktorand anser att den akademiska friheten vid svenska lärosäten är utmanad idag. Betydligt färre upplever att deras egna akademiska frihet är utmanad, en knapp tredjedel. På frågan om vad de upplever utmanar den akademiska friheten är de mest förekommande svaren att det handlar om politisk påverkan och forskningsfinansiering (29 procent av de svarande). 28 procent svarade att det är systemet för forskningsfinansiering som är den största utmaningen medan 10 procent av de svarande lyfte problemet med likriktning och konformism i de akademiska miljöerna. Få söker hjälp från lärosätet när deras akademiska frihet utmanats. Av de som faktiskt sökt stöd från lärosätet när deras akademiska frihet utmanats är det endast 17 procent som upplever att de fick tillräckligt stöd. Tre fjärdedelar av respondenterna som upplevt att deras akademiska frihet har utmanats menar att detta medfört någon form av förändring i deras beteende.²

Vänsterpartiet anser att detta är mycket oroväckande. Det är därför positivt att regeringen gett en särskild utredare i uppdrag att analysera nuvarande regelverk och vid behov föreslå ändringar som syftar till att stärka skyddet av forskares och lärares

² Universitetskanslersämbetet (UKÄ). Akademisk frihet i Sverige. Regeringsuppdrag om lärosätenas arbete med att främja och värna akademisk frihet. 2024.

individuella akademiska frihet. Utredaren ska även undersöka behovet av att stärka stödet till forskare och lärare i frågor som gäller deras akademiska frihet. Syftet är att stärka lärares och forskares individuella akademiska frihet och därigenom stärka svensk högre utbildning och forskning. Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2026 (dir. 2025:42). Vi avvaktar utredarens förslag men kommer att vid behov återkomma med konkreta förslag i syfte att grundlagsskydda den akademiska friheten.

1.6 Stärkt skydd för aborträtten

För Vänsterpartiet är kvinnans rätt till sin egen kropp en självklar rättighet och likaså rätten till fri abort. Alla kvinnor ska ha rätt att bestämma över sin egen kropp. Fri abort är en förutsättning för att alla barn som föds ska vara välkomna men är också en hälsofråga för kvinnor, både fysiskt och psykiskt. Det är kvinnans rätt att avgöra om och när hon vill ha barn. Rätten till säker abort är lagfäst i Sverige, men långt ifrån en självklarhet. Tvärtom ifrågasätts aborträtten ständigt. Runtom i världen skärps abortlagstiftningen. Vänsterpartiet motsätter sig varje inskränkning i aborträtten och menar att Sverige aktivt måste arbeta för flickors och kvinnors rättigheter i hela världen. Vi vet att inskränkningar i aborträtten inte innebär färre, utan bara farligare, aborter. Även om situationen inte är densamma i Sverige som t.ex. i USA så har frågan aktualiserats mycket de senaste åren med skrämmande exempel också från Europa. I dag säger sig samtliga riksdagspartier värna den lagfästa rätten till fri abort t.o.m. vecka 18. Men även i Sverige finns grupper som ifrågasätter och kritiserar den svenska rätten till abort. Exempel från vår omvärld visar tydligt att vi inte kan ta aborträtten för given. I dag kan rätten inskränkas genom ett enkelt riksdagsbeslut. Vänsterpartiet anser därför att skyddet för aborträtten måste stärkas. Den 15 januari 2025 överlämnade 2023 års fri- och rättighetskommitté sitt betänkande. Där föreslås att aborträtten ska skyddas som en grundläggande fri- och rättighet i 2 kap. RF. Vänsterpartiet välkomnar detta förslag och förutsätter att det är under beredning i Regeringskansliet.

1.7 Rösträttsåldern

Åldern för rösträtt sammanfaller enligt nuvarande ordning med myndighetsåldern. Röstberättigad är den som senast på valdagen fyller 18 år. Det innebär att alla som tillhör samma årskull inte alltid får rösta i samma val. De som fyller 18 år efter valdagen har inte rösträtt i valet utan måste vänta ytterligare fyra år till nästa ordinarie val. Vänsterpartiet anser att denna ordning är olycklig. Valdeltagandet är redan lägre bland förstagångsväljare än bland resten av befolkningen. Den politiska information som kan ges till gymnasieskolans elever under valrörelsen av ungdomsförbund och partier är därför särskilt värdefull. Den mobiliserande effekten av detta arbete försvagas dock av att en stor del av de elever som i klassrummen uppmanas att gå och rösta inte har rösträtt.

Sänkt rösträttsålder kan vitalisera demokratin och ger fler möjlighet att vara aktiva i demokratin. Ungdomsorganisationer, forskare, myndigheter och flera statliga utredningar, senast 2014 års demokratiutredning (SOU 2016:5), har föreslagit sänkt rösträttsålder. Vänsterpartiet vill att unga människor ska lita på att politiken också utgår från ungas verklighet, och anser att det bör genomföras försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder

till 16 år, dvs. det år som den enskilde fyller 16, vid val till kommunfullmäktige. I motion 2025/26:308 skriver vi mer om vår politik för unga.

1.8 Ett tredje juridiskt kön

I Sverige lever transpersoner fortfarande i stor utsatthet. Det är en grupp människor som ofta osynliggörs när frågor om diskriminering och mänskliga rättigheter diskuteras. Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner presenterade 2017 sitt betänkande Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92). Utredningen konstaterar att gruppen transpersoner är heterogen och i likhet med den allmänna befolkningen består av individer med olika bakgrund och erfarenheter. Som grupp betraktad är det dock betydligt vanligare att transpersoner blir utsatta för kränkningar, trakasserier, våld och hot om våld än den övriga befolkningen. Detta påverkar transpersoners hälsa negativt. Det är vanligare att transpersoner upplever sin hälsa som dålig än att befolkningen i stort gör det. Det är också betydligt vanligare att transpersoner har självmordstankar eller har gjort självmordsförsök. På individnivå är det vanligt att vara utsatt inom flera områden i livet, exempelvis i hemmet, i skolan och på offentliga platser. Det är vanligt att transpersoner uppger att de inte fullt ut kan leva i sin könsidentitet. Upplevelsen av att vara osynliggjord i samhället är genomgående, särskilt hos ickebinära personer som ofta beskriver hur detta osynliggörande sker på daglig basis. Det är väldigt vanligt att transpersoner får sin könsidentitet ifrågasatt av omgivningen. Utredningen har bl.a. föreslagit att regeringen ska tillsätta en utredning i syfte att utreda möjligheten till ett tredje juridiskt kön i Sverige samt därmed ett införande av könsneutrala personnummer (SOU 2017:92 s. 488 f.). I utredningen konstateras att konstruktionen med könsspecifika personnummer har vissa fördelar; framför allt gör den det möjligt att ta fram könsspecifik statistik, något som framhållits som centralt för jämställdhetsarbetet i Sverige. För många transpersoner och personer med intersexvariation har dock konstruktionen med könsspecifika personnummer betydande nackdelar. Transpersoner riskerar bl.a. att få sin transidentitet eller transbakgrund känd mot sin vilja. Det förhållandet att könsmarkören är binär och enbart utgår från kategorierna man och kvinna innebär även att personer som inte kan eller inte vill identifiera sig i enlighet med dessa kategorier osynliggörs i statistiken. Gruppen får inte heller ett rättsligt erkännande eftersom den egna könsidentiteten inte erkänns av staten. Trots att utredningen presenterades 2017 har regeringen ännu inte tillsatt någon ny utredning eller återkommit till riksdagen med ett förslag till lagändring.

Den 1 juli 2025 trädde en ny könstillhörighetslag i kraft som gör det enklare att ändra juridiskt kön än tidigare. Vänsterpartiet har länge kämpat för och välkomnar att könstillhörighetslagen ersatts och delats upp i två nya lagar som reglerar frågor som rör det juridiska könet respektive könskorrigering i form av underlivskirurgi. Mot bakgrund av den betydelse det har att det juridiska könet speglar det kön en person identifierar sig som är det viktigt att processen för att få fastställt ett annat kön än det som har registrerats i folkbokföringen är snabb, enkel och transparent. Vänsterpartiet välkomnade därför att lagen numera inte ställer krav på någon omfattande utredning för att den enskilde ska få till stånd en ändring av det juridiska könet.

Vänsterpartiet vill att alla människor fritt ska kunna definiera och uttrycka sig och ha rätten att bestämma över sin egen kropp. För många, inklusive många transpersoner, är

könstillhörigheten självklar. För vissa transpersoner men även intersexuella skulle en lagändring som innebär att ett s.k. tredje juridiskt kön införs betyda oerhört mycket. Ett tredje juridiskt kön skulle självklart vara en valmöjlighet för den enskilde; ingen ska kunna kategoriseras som ett tredje juridiskt kön mot sin vilja. Vänsterpartiet anser att det är viktigt att kunna ta fram könsuppdelad statistik, både för män, kvinnor och det tredje könet, även om vi har könsneutrala personnummer. Det är dock en fråga som bör kunna lösas inom ramen för en utredning. Tyskland, Malta och Island har infört ett tredje juridiskt kön. I Australien, Indien, Nepal, Pakistan, Nya Zeeland och Sydafrika ges på olika sätt möjlighet att registrera ett tredje juridiskt kön.

För Vänsterpartiet är det viktigt att understryka att frågan om ett tredje juridiskt kön inte bara rör personer med intersexvariation. För personer som definierar sig både som man och kvinna, varken eller, eller som upplever att könstillhörigheten varierar skulle ett tredje juridiskt kön fylla en mycket viktig funktion. Alla människor har rätt att få sin könsidentitet respekterad och erkänd. Det är en fråga om både rättvisa och psykiskt välbefinnande samt en mänsklig rättighet. Att erkänna ett tredje kön i lagstiftningen skulle dessutom innebära att vi rör oss från den nuvarande tvåkönade modellen och vidgar föreställningarna om den mänskliga existensen. Om vi inte är så fasta i våra föreställningar om vad som är typiskt manligt och kvinnligt skapas förutsättningar för en större variation för våra könsuttryck samtidigt som det på sikt kan ändra negativa attityder och minska fördomar mot transpersoner, personer med intersexvariation, ickebinära och andra personer som i dag ses som normbrytare. Detta skulle i sin tur kunna leda till att diskrimineringen och våldet mot dessa grupper minskar.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.9 Transparens och antikorrupktion

Korruption, lobbying och svängdörrar mellan näringslivet och politiken är ett stort hot mot människors förtroende för det demokratiska systemet. Under de senaste trettio åren har stora delar av vårt samhälle privatiserats och överlämnats till marknaden. Det har gjorts många stora bolag direkt beroende av politiska beslut och goda relationer till politiker. Det är bolag som är beroende av skattepengar, t.ex. välfärdsbolag och friskolekoncerner som har alltför nära anknytning till vissa riksdagspartier. Det är viktigt för demokratin att allmänheten har ett högt förtroende för statsråd och högre tjänstemän i Regeringskansliet. Det får inte förekomma misstankar om att uttalanden och beslut av ett statsråd påverkas av förväntningar på en framtida anställning hos ett företag eller en organisation. Ett före detta statsråd ska inte heller ha särskilda fördelar i kontakterna med företrädare för staten i sin nya anställning. Högerregeringen har t.ex. rekryterat en stor del av sina ministrar och statssekreterare direkt från näringslivets lobbyorganisationer. Vänsterpartiet anser att det är djupt problematiskt att samma personer som innan valet försökte påverka lagstiftningen för näringslivets räkning nu tar fram förslag till lagändringar. För att människor ska fortsätta att känna förtroende för vårt demokratiska system och för att politikerföraktet inte ska växa mer krävs det åtgärder.

1.9.1 Insynsutredningen

Kalla fakta avslöjade under valrörelsen 2022 att flera företrädare för riksdagspartier hade försökt kringgå förbudet mot att ta emot anonyma bidrag. Det är mycket allvarligt eftersom det är viktigt att det klargörs vilka ekonomiska intressen som finns bakom partierna då anonyma bidrag kan påverka politiken. Väljarna har rätt att veta vilka organisationer eller personer som stöttar ett parti ekonomiskt med bidrag över en viss nivå. Det är en fråga om trovärdigheten för vårt demokratiska system.

I lagen (2018:90) om insyn i finansiering av partier finns bestämmelser som syftar till att ge allmänheten insyn i hur partier och ledamöter finansierar sin verksamhet. Enligt insynslagen ska ett parti redovisa hur det har finansierat sin verksamhet. Av redovisningen ska det tydligt framgå vilka medel som har kommit in till verksamheten och varifrån medlen kommer. I lagen finns ett förbud mot anonyma bidrag. Enligt bestämmelsen får partier och deras sidoorganisationer, ledamöter och ersättare för ledamöter samt valkandidater för partier inte ta emot anonyma bidrag till den del värdet överstiger 0,05 prisbasbelopp. Om en anmälan från någon enskild eller andra omständigheter ger särskild anledning till det, ska Kammarkollegiet utreda om någon har tagit emot ett otillåtet anonymt bidrag. Om det har lämnats ett anonymt bidrag som inte får tas emot ska den del av bidraget som överstiger 0,05 prisbasbelopp betalas tillbaka till givaren. Om detta inte bedöms vara möjligt ska den delen betalas in till Kammarkollegiet. Kammarkollegiet har tillsyn över lagen och får besluta de förelägganden som behövs för tillsynen och för att partier och deras sidoorganisationer, ledamöter m.fl. ska fullgöra sina skyldigheter enligt lagen. Ett beslut om föreläggande får förenas med vite. Dessvärre visade Kalla faktas granskning att det är för lätt att kringgå den gällande lagstiftningen. Vänsterpartiet anser att insynslagen måste ses över och skärpas. Därför är vi positiva till den utredning som regeringen tillsatte 2023 i syfte att förstärka insyn och transparens i finansieringen av politiska partier.

Insynskommittén lämnade sitt betänkande Ökad insyn i politiska processer (SOU 2025:52) i maj 2025. Kommittén konstaterar att försök att påverka politiska beslut är en legitim och viktig del av en livskraftig demokrati. Allmänheten har dock ett befogat intresse av insyn, och påverkan bör därför ske så öppet som möjligt. Det stärker tilliten till de politiska beslutsprocesserna att de kan granskas och förstås. Kommittén föreslår bl.a. att det införs ett generellt förbud mot anonyma bidrag i insynslagen. När ett bidrag ges genom mellanhand ska den ursprungliga givaren redovisas som givare. Ett parti som misstänker kringgående ska vara skyldigt att utreda de verkliga förhållandena och vid osäkerhet avstå från bidrag. Även kostnader, tillgångar och skulder ska redovisas. Det föreslås även ett förbud mot att ta emot utländska bidrag.

Vänsterpartiet har tidigare föreslagit att utredningen skulle få i tilläggsdirektiv att utreda förbud för riksdagspartier mot att ta emot anonyma donationer genom att använda en bulvan eller motsvarande upplägg med tredje part och att se över möjligheten att införa förbud mot försök att ta emot anonym gåva (mot. 2023/24:440). Vi förutsätter att utredningen är under beredning i Regeringskansliet. Om de nu aktuella förslagen visar sig vara otillräckliga så avser vi att återkomma med konkreta yrkanden.

1.9.2 Lobbyregister

Insynsutredningen föreslår vidare att allmänheten, genom ett register som ska administreras av Kammarkollegiet och vara tillgängligt för var och en på internet, ska ges ökad insyn i så kallad påverkanskommunikation (lobbying). Med påverkans-

kommunikation avses enligt förslaget att ha kontakt med politiska beslutsfattare i riksdag eller regering, eller medarbetare till dem, i syfte att påverka beredning eller beslut i ett ärende. Det gäller såväl kommunikation för egen räkning som att inom ramen för näringsverksamhet ha sådan kontakt för annans räkning eller ge råd eller stöd till någon som har sådan kontakt. Utredningen föreslår att juridiska personer och enskilda näringsidkare som bedriver påverkanskommunikation ska registrera sig och tre gånger per år lämna uppgifter om vilka kontakter som förekommit och ungefärlig omfattning på dem samt vilka ämnen som avhandlats under kontakterna. Ett antal undantag från registreringskyldigheten ska gälla för bl.a. privatpersoner.

Vänsterpartiets förhoppning är att förslaget ska leda till ökad transparens. Om problemen trots det kvarstår överväger vi att återkomma med skarpare förslag, t.ex. om att lobbyister inte bara ska registrera sina kontakter med politiker, utan också lista alla sina kunder. Detta skulle enligt vår mening kunna bidra till att minska vänskaps-korruptionen och stärka insynen i f.d. politikers och beslutsfattaresha påverkansarbete som konsulter.

1.9.3 Statsråds och statssekreterares aktieaffärer

Statsråd ska anmäla sitt innehav av bl.a. aktier enligt lagen om skyldighet för vissa offentliga funktionärer att anmäla innehav av finansiella instrument. Även statssekreterare har denna skyldighet. Anmälan om innehav av finansiella instrument ska göras av statsråd och statssekreterare efter att dessa har tillträtt och därefter årligen. En årlig anmälan ska göras även om det inte har skett någon förändring i innehavet. Om det sker en förändring i innehavet, t.ex. genom förvärv eller överlåtelse, ska det anmälas senast sju dagar efter det att förändringen gjordes. Dessvärre efterlevs inte alltid det gällande regelverket.

På kort tid har medierna gjort flera avslöjanden kopplade till ministrars/statsråds och även statssekreterares aktieaffärer som väcker frågor om regeringens agerande som helhet och om hur statsministern som ytterst ansvarig säkerställer att gällande regelverk och riktlinjer efterlevs. Detta har medfört att tre ministrar har blivit anmälda till riksdagens konstitutionsutskott samt fått kritik för sitt agerande från bl.a. professorer i juridik. Konstitutionsutskottet har tidigare uttalat att det är viktigt att ledamöter av regeringen är medvetna om att intressekonflikter kan uppstå och vidtar de försiktighetsåtgärder som kan göras för att förhindra att deras förtroende hos allmänheten rubbas.³ Konstitutionsutskottet har även förutsatt att det inom regeringen och Regeringskansliet finns insikt om betydelsen av ett säkerhetsavstånd i de ärenden som kan aktualisera privatekonomiska intressen.⁴

De regler och riktlinjer som finns för statsråds och statssekreterares aktieaffärer syftar till att undvika att allmänhetens förtroende rubbas för regeringen som helhet eller för ett visst statsråd. De upprepade regelbrotten tyder dessvärre på att det finns en kultur inom Regeringskansliet som tillåter dylika affärer och att regeringen inte tar problematiken på allvar. Därför finns det skäl att se över samtliga statsråds och statssekreterares efterlevnad av reglerna kring aktieaffärer. Statsministern har det yttersta ansvaret för den uppkomna situationen.

³ 1992/92:KU30 avsnitt 10.

⁴ 2013/14:KU20.

Enligt Ekot den 13 maj 2025 har statsministern uppgett att Regeringskansliet avser att se över de regler och rutiner som gäller för statsråds aktieinnehav. I en interpellationsdebatt i riksdagen den 9 juni 2025 uppgav statsrådet Niklas Wykman att det är angeläget att fortlöpande se över de regler och rutiner som finns, bl.a. för att undvika att det uppstår intressekonflikter. Vidare uppgav statsrådet att den av statsministern aviserade översynen pågår, och när den är avslutad kommer resultatet att redovisas.

Det är förvisso positivt att Regeringskansliet själva ser över de regler och rutiner som gäller för statsråds aktieinnehav men det är inte tillräckligt. Vänsterpartiet anser att det även krävs en total genomlysning av samtliga statsråds och statssekreterares aktieinnehav. Denna genomlysning bör genomföras på ett transparent och rättssäkert sätt av en, förslagsvis, utomstående aktör i syfte att komma till rätta med den otillbörliga kultur kring aktieaffärer som råder inom Regeringskansliet och regeringen.

Vidare behöver ytterligare begränsningar av statsråds och statssekreterares möjligheter att göra aktieaffärer utredas. I Norge har regler införts som innebär att norska ministrar får välja mellan att sälja aktierna, frysa dem eller använda sig av en extern förvaltare när de tillträder sin position. Reglerna skärptes efter att media 2023 avslöjade aktieköp som gjort att ministrar riskerade att hamna i intressekonflikter eller vara jäviga. Vänsterpartiet anser att det är rimligt att se över om ett motsvarande system kan införas även i Sverige.

Regeringen bör ge en utomstående aktör i uppdrag att göra en genomlysning av samtliga statsråds och statssekreterares aktieinnehav i syfte att strama upp tillsynen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att skärpa reglerna kring statsråds och statssekreterares aktieinnehav. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.9.4 Se över karensystemet för statsråd m.fl.

Utbytet av personer på högre tjänster mellan det offentliga och näringslivet är i många delar positivt men utbytet kan också leda till intressekonflikter. Frågan om behovet av en reglering om övergångar har tidigare uppmärksammats av bl.a. Europarådets organ för korruptionsbevakning (Greco). Efter en granskning rekommenderade Greco att Sverige skulle införa riktlinjer för att undvika intressekonflikter vid offentliga tjänstemäns övergång till den privata sektorn.

Karensnämnden⁵ infördes 2018 för att komma till rätta med svängdörrarna mellan politiken och näringslivet. Enligt lagen (2018:676) om restriktioner vid statsråds och statssekreterares övergång till annan än statlig verksamhet får övergångsrestriktioner meddelas i form av karens eller s.k. ämnesrestriktion upp till tolv månader efter avslutat uppdrag eller anställning. I lagen finns en särskild aktsamhetsbestämmelse. Någon sanktionsmöjlighet infördes dock inte, eftersom regleringen i sig bedömdes ha en tillräckligt preventiv verkan. För en riksrevisor eller riksrevisionsdirektör gäller motsvarande bestämmelser som för statsråd och statssekreterare. En lagstadgad karenstid finns också för ledamöter i Riksbankens direktion samt för generaldirektören och myndighetschefen för Transportstyrelsen. För andra personer med anställningar eller uppdrag inom offentliga verksamheter saknas i dag en reglering om övergångar. Karensnämndens ordförande

⁵ Nämnden för prövning av statsråds och vissa andra befattningshavares övergångsrestriktioner.

har dock själv beskrivit det nuvarande systemet som ”tandlöst”. Den förra regeringen tillsatte en utredning för att se över systemet och lämna förslag om restriktioner vid övergång från offentlig till annan verksamhet (dir. 2022:71). Utredningen, Utvärdering av restriktionslagen (SOU 2023:45), presenterades i augusti 2023. Dessvärre lägger utredningen inte fram något förslag om sanktionsmöjligheter vid brott mot restriktionslagen. Vidare föreslår utredningen att anmälningsskyldigheten ska begränsas till att omfatta övergångar utom offentlig sektor. Vänsterpartiet anser att detta snarare skulle leda till att lagen blir ännu mer tandlös. Vi vill därför tillsätta en ny utredning i syfte att strama upp tillsynen vid övergångar mellan politiken och näringslivet. Självfallet bör även den offentliga sektorn omfattas av regleringen.

Regeringen bör tillsätta en utredning av karensystemet för statsråd m.fl. i syfte att strama upp tillsynen och skärpa regelverket. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.10 Skydd för den personliga integriteten

1.10.1 Drönarbevakning av allmänna sammankomster

Polismyndigheten har rätt enligt kamerabevakningslagen att under viss tid bedriva kamerabevakning av en plats dit allmänheten har tillträde om det av särskild anledning finns risk för allvarlig brottslighet och syftet med bevakningen är att förebygga, förhindra eller upptäcka sådan brottslig verksamhet eller utreda eller lagföra sådana brott. Sådan kamerabevakning kan ske med UAS (unmanned aerial system), s.k. drönare. I januari 2020 trädde lagändringar i kraft som innebär att Kustbevakningen, Polismyndigheten, Tullverket och Säkerhetspolisen får bedriva kamerabevakning utan tillstånd. Vänsterpartiet yrkade avslag på förslaget eftersom vi anser att tillstånd från Integritetsskyddsmyndigheten (IMY) ska vara huvudregel vid kamerabevakning (mot. 2019/20:108). Polisen offentliggör beslut om kamerabevakning på sin hemsida. I besluten anges tid för bevakningen och plats. Bevakning med drönare har använts vid flera olika typer av arrangemang, såsom polisinsatser, idrottsevenemang, på Nobeldagen och även vid allmänna sammankomster. Polisens beslut innebär ofta att stora områden, t.ex. hela stadsdelar, ska bevakas under flera timmar. Vänsterpartiet anser att drönarbevakning i brottsförebyggande syfte är problematiskt vid allmänna sammankomster där människor använder sig av sina grundlagsskyddade rättigheter som demonstrationsfrihet och yttrandefrihet. Den fria åsiktsbildningen kräver att enskilda kan demonstrera, agera och fritt utbyta tankar, idéer och åsikter. Advokatsamfundet har vid flera tillfällen pekat på att enbart insikten om att det finns en möjlighet att övervaka och spåra enskilda individer riskerar att få ytterst menlig inverkan på utövandet av många demokratiska fri- och rättigheter. Enligt regeringsformen får ingen svensk medborgare utan samtycke antecknas i ett allmänt register enbart p.g.a. sin politiska åskådning (2 kap. 3 § RF). Men enbart människors upplevelse av att det finns en risk för att de är övervakade eller registrerade kan inverka negativt på den fria åsiktsbildningen. Vi vill därför att krav på tillstånd från IMY ska återinföras vid polisens användning av drönare vid allmänna sammankomster där människor utnyttjar sina grundlagsskyddade rättigheter. Drönare bör inte användas slentrianmässigt vid dylika sammankomster utan enbart om någon form av ordningsstörning/brott faktiskt begås eller om ett reellt hot föreligger. Även när ett ingripande är nödvändigt måste övervakningen begränsas till den eller de som begår brotten och inte täcka övriga, fredliga, demonstranter. Vidare bör

besluten om drönanvändning vara tydligt tidsmässigt och platsmässigt avgränsade. Det bör inte vara möjligt att drönanbevakas ett så stort område som en hel stadsdel under en hel dag, särskilt inte i samband med en allmän sammankomst.

Regeringen bör därför återkomma med lagförslag som innebär att krav på tillstånd ska återinföras vid polisens användning av drönare vid allmänna sammankomster. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.10.2 Integritetsperspektiv på den digitala marknadsföringen

Digitaliseringen gör att skyddet för den personliga integriteten ställs inför nya utmaningar. Stora mängder persondata samlas in när vi använder oss av sociala medieplattformer, appar, elektroniska enheter, banktjänster och välfärdssystem. Det ger möjligheten att urskilja övergripande mönster som kan hjälpa oss som samhälle att analysera och förutsäga nuvarande och framtida beteenden för att samordna och optimera resurser och kompetenser. Men samma data kan också användas för att övervaka oss och för att övervaka våra beteenden.⁶ Persondata, "big data", säljs och används bl.a. av företag för att rikta reklam till tänkbara konsumenter. Övervakningsbaserad reklam är digital marknadsföring som med hjälp av spårning och profilering riktas mot enskilda personer eller mindre grupper av konsumenter. Den övervakningsbaserade reklamen följer efter konsumenter mellan olika webbsidor och appar i stället för att, som annan riktad reklam, placeras i en noga utvald kontext.⁷

Vänsterpartiet är inte emot digitalisering men anser att processen måste ske på ett sätt som värnar den personliga integriteten. Den intensiva digitala marknadsföringen och det sätt som persondata insamlas på väcker frågor om marknadsföringen behöver kontrolleras bättre och om skyddet för den personliga integriteten behöver förstärkas. Att många sociala medieplattformer, appar och webbsidor är baserade i länder utanför EU gör att möjligheterna till kontroll och andra åtgärder blir mindre. Vi anser dock att regeringen ändå har ett ansvar för att hantera problemet och agera för att stärka enskildas integritet.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över omfattningen av den digitala marknadsföringen ur integritetsperspektiv i syfte att ta fram åtgärder för att bättre kontrollera den. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.10.3 Att använda barn i marknadsföring

När barn används i reklam ställer det särskilda krav på hänsyn till barnets integritet. Att influencers, vloggare och bloggare använder sina egna barn i betalade samarbeten och marknadsföring är något som har blivit allt vanligare. Detta beror på att det är en mycket lönsam affär att exponera framför allt små barn för följare i sociala medier. Forskning kring hur barn påverkas av att exponeras digitalt saknas i dag. Men såväl som det kan innebära positiv bekräftelse i form av likes så kan det även innebära en stor psykisk press. Framför allt kan inte barn själva välja att delta eller förstå konsekvenserna av exponeringen på sikt. Vänsterpartiet anser därför att det finns skäl att se över möjligheterna att begränsa och kontrollera möjligheten att använda sina barn i marknadsföring i syfte att stärka barns/minderårigas integritet. I Frankrike har en lag

⁶ Everyday Life in the Culture of Surveillance. Nordicom, Göteborgs universitet. 2023.

⁷ Forbrukerrådet. Time to ban surveillance-based advertising. The case against commercial surveillance online. 2021.

antagits som medför ett förbud för föräldrar och företag att, utan tillstånd, använda barn för ekonomiska syften i sociala medier. Tillstånd kan utfärdas av lokala myndigheter. Bryter företag och föräldrar mot lagen riskerar man åtal. Enligt reglerna ska en del av intäkterna som genereras av reklamsamarbeten med barn öronmärkas för barnet samt hållas oåtkomliga till dess att barnet blir myndigt. Vi anser att det vore intressant att se över om den franska lagen kan fungera som modell för en liknande lag i Sverige.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över en begränsning av möjligheten att använda sina barn i reklam med hänvisning till barnets integritet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.10.4 Åtgärder för att motverka personuppgiftsläckor

Ett stort antal fall av personuppgiftsläckor har rapporterats de senaste åren. Det handlar om sociala medieplattformar, t.ex. Facebook, som läckt uppgifter till andra plattformar och företag, om myndigheter som läckt känslig information till företag och till sociala medieplattformar, om appar för skolelever som haft säkerhetsbrister och om myndigheters hemsidor som skickar IP-adresser till Google. Alla verksamheter måste följa dataskyddsreglerna vid behandling av personuppgifter. Det gäller oavsett om det är en offentlig myndighet, ett privat företag, en förening eller någon annan typ av verksamhet. Dataskyddsreglerna grundar sig i de mänskliga rättigheterna. Alla människor har rätt till respekt för privat- och familjeliv och till skydd av sina personuppgifter. Det är allvarligt att känsliga personuppgifter läcker och myndigheter och företag som har läckt eller behandlat personuppgifter på ett felaktigt sätt ska i vissa fall rapportera det till Integritetsskyddsmyndigheten (IMY) som personuppgiftsincidenter. En personuppgiftsincident är en säkerhetsincident som leder till oavsiktlig eller olaglig förstöring, förlust eller ändring av personuppgifter. Den kan också leda till ett obehörigt röjande av eller obehörig åtkomst till personuppgifter. Det spelar ingen roll om det har skett oavsiktligt eller med avsikt. En personuppgiftsincident kan innebära risker för registrerade personers fri- och rättigheter och kan få allvarliga konsekvenser, såsom ekonomisk skada, identitetsstöld, bedrägeri och skadlig ryktesspridning. En personuppgiftsincident som inte hanteras på ett lämpligt sätt kan även påverka tilltron till den organisation som behandlat personuppgifterna. IMY har ett brett uppdrag när det gäller både att utöva tillsyn över och guida användare i bl.a. dataskyddsregleringen för att förebygga personuppgiftsincidenter. Vänsterpartiet vill stärka IMY:s förebyggande arbete mot personuppgiftsläckor.

Regeringen bör ge i uppdrag till Integritetsskyddsmyndigheten att förstärka det förebyggande arbetet mot personuppgiftsincidenter. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.11 Mediestödet

Fria, självständiga och oberoende medier utgör en viktig grundsten i bygget av en stabil demokrati. I Sverige finns en mycket lång tradition av tryck- och yttrandefrihet och dagens medielandskap innehåller en stor mångfald av privata och gemensamt ägda tv- och radiokanaler och tidningar. Det är genom de offentligt finansierade företagen Sveriges Television (SVT), Sveriges Radio (SR) och Utbildningsradion (UR) – de vi sammantaget i dag kallar public service – och deras breda uppdrag som befolkningen tillförsäkras bl.a. opartisk samhällsinformation, nyheter, underhållning och kultur-

upplevelser. Att såväl journalistiken som hela public service står oberoende i förhållande till politiken är helt grundläggande.

Medieföretagen har en viktig roll genom att de bidrar till den allmänna debatten i samhället. I Sverige har vi haft en tradition av att uppmuntra till fri debatt och fria meningsutbyten. Det har funnits en medvetenhet och en bred samsyn om att även medier som haft små upplagor har tillfört mycket till debatten och varit viktiga för det fria ordet. Därför behövs en mångfald av medier. Mediepolitiken berör både teknik, ekonomi och innehåll. Samtidigt som vi bejakar den tekniska utvecklingen måste vi ta ett gemensamt samhällsansvar för att de tekniska framstegen ska kunna bidra till demokrati och jämlikhet. Mediestödet behöver vara utformat för att kunna möta de krav som ställs på ett demokratiskt samhälle. Det behöver värna såväl lokal, regional och nationell nyhetsjournalistik som mediemångfalden. Systemet behöver även utformas så att det framstår som så begripligt, rättvist och transparent som möjligt. Vidare behöver de ekonomiska satsningarna på mediestödet i statsbudgeten vara tillräckligt stora för att garantera att det övergripande syftet med systemet, dvs. att stärka demokratin, verkligen kan uppfyllas.

Den nya lagen om mediestöd trädde i kraft den 1 januari 2024. Det nya mediestödet har nu tyvärr visat sig leda till en minskad mångfald på medieområdet då flera tidningar inte fått stöd och därmed kan komma att tvingas lägga ned. Det behövs en större satsning på mediestödssystemet, i synnerhet för att värna mångfalden av medier. En höjning av mediestödet skulle t.ex. möjliggöra för tidningar att satsa på ett centrum för granskande journalistik. I Vänsterpartiets budgetförslag avsätter vi medel för att tillgodose dessa ändamål (mot. 2025/26:3158, utg.omr. 1).

Regeringen bör återkomma med förslag till ändring i 2 § lagen om mediestöd i syfte att mediemångfalden ska värnas lika högt som tillgången till lokal och regional nyhetsförmedling av hög kvalitet i hela landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jessica Wetterling (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Tony Haddou (V)

Gudrun Nordborg (V)

Håkan Svenneling (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)